

Collectie Hengeveld

Universiteit Utrecht

Universiteitsbibliotheek

Onderdeel van: Collectie Nederlands; Collectie Oudgermanistiek; Collectie Keltisch;
Collectie Geschiedenis; Collectie Geneeskunde

Lemma Digitaal Repertorium: <https://repertorium.library.uu.nl/collectie/hengeveld/>

Samengesteld door: Geert Goorhuis-Bams en Bart Jaski, februari 2025.

Versie: 20-2-2025

JOHAN FREDERIK HENGEVELD (1912-1991)

Johan Frederik Hengeveld werd geboren te Utrecht op 8-12-1912. Hij was de zoon van Adriaan Hengeveld en Ijbeltje Bakkers. Begin jaren 1930 studeerde hij aan de Rijksuniversiteit Utrecht, eerst Geneeskunde, daarna Nederlands en Geschiedenis. De collegedictaten uit deze periode zijn te dateren in de jaren 1932 tot en met 1935. Daarnaast zijn er enkele dictaten uit 1940 en 1942. In zijn eerste studiejaren raakt Hengeveld betrokken bij het Dietsch Studenten Verbond (DSV), die zich met hun Vlaamse tegenhangers sterk maakten voor de Groot-Nederlandse gedachte. Het beheer en verzendadministratie van het tijdschriftje *Schouw van het Dietsch Studentenverbod*, dat vanaf oktober 1933 werd uitgegeven, werd gedaan vanuit Schoolstraat 6 te Utrecht, waar Hengeveld toen woonde. Hengeveld wordt in dit verband genoemd in P. van Hees, "Dietsche Orde" en Steven de Boer, *De volksche gedachte*, p. 31-33, 40. Het DSV leidde een wat kwijnend bestaan, en werd overvleugeld door het fascisme, waar sommige leden dan ook naar overstapten. Hengeveld deed dat niet. In 1941 werd het DSV door de bezetter opgeheven.

In 1940 pakte Hengeveld zijn studie weer op en publiceerde een drieluik getiteld 'Het Nederlandsche volk en eenige van zijn problemen' in *De Dietsche Gedachte*. waarin hij de verbinding legt tussen volk en taal. In 1947 publiceert hij 'Het algemeen beschaafd in Vlaanderen' in *De Nieuwe Taalgids*. Na de Tweede Wereldoorlog werd Hengeveld leraar in het middelbaar onderwijs. In 1951 werd hij aangesteld als leraar Nederlands aan het Coornhert-Gymnasium te Gouda, waar hij tot zijn pensioen aan verbonden bleef. Hij overleed op 15 juli 1991.

DE COLLECTIE

De Collectie Hengeveld bestaat uit 56 collegedictaten en notitieboekjes. In de meeste heeft hij zijn naam en data vermeld, en soms ook de docent in kwestie: C.D.J. Brandt (1897-1966); D.Th. Enklaar (1894-1962); A.G. van Hamel (1886-1945), G.W. Kernkamp (1864-1943), N.J.H. Royen (1880-1955), N.B. Tenhaeff (1885-1943) en C.G.N. de Vooyo (1873-1955). Ook vermeldt hij vaak de tijd waarop de colleges plaatsvonden. De ongesigneerde collegedictaten kunnen vanwege hun inhoud en handschrift ook aan Hengeveld worden toegeschreven, op twee na. Deze zijn van het responsiecollege Gotisch dat door Van Hamel gegeven werd, genoteerd door Guus ten Bosch. Aangezien Hengeveld ook Gotisch bij Van Hamel volgde, heeft hij deze misschien van Ten Bosch verkregen. Ze zijn daarom ook in deze collectie opgenomen.

In zijn artikel over de tijdschriften van het DSV bedankt Van Hees mevr. drs. H(esseline) De Bosch, die hem hiervoor de nagelaten papieren van Hengeveld in bruikleen had gegeven (zij staat vermeld als testament executeur van Hengeveld op diens rouwadvertentie). Deze papieren zouden gedeponereerd worden in het Rijksarchief in Noord-Brabant, als aanvulling op de documenten bijeengebracht door L. Buning. Die collectie is nu Brabants Historisch Informatie Centrum, toegangsnummer 330 Dietsch Studentenverbond, 1923-1941([link](#)). De collectie collegedictaten werd geschonken aan het Utrechts Universiteitsmuseum. In werd het overgeplaatst naar de Universiteitsbibliotheek Utrecht. Er stond op de dozen vermeld dat het ook om collegedictaten van A. Hengeveld zou gaan, maar die zijn niet aangetroffen.

De collectie is hier thematisch gerangschikt, de collegedictaten doorlopend genummerd.

Doos 1:

Geneeskunde 1-5

Nederlands (Taalgeschiedenis en Taalkunde; Historische grammatica; Letterkunde; Middelnederlands; Gotisch en Oudgermanistiek) 6-31

Doos 2:

Aantekeningen over personen 32-35

Colleges 1940-'42 36-38

Geschiedenis 39-51

Diverse colleges in één cahier 52-55

Godsdienst oefeningen 56

Collegedictaten van Guus ten Bosch 57-58

LITERATUUR

J.F. Hengeveld, 'Het Nederlandsche volk en eenige van zijn problemen, I-III', *De Dietsche Gedachte* 15:8-10 (1940), 75-76; 15:11-12 (1940), 99-102; 16.2 (1941), 19-22.

J.F. Hengeveld, 'Het algemeen beschaafd in Vlaanderen', *De Nieuwe Taalgids* 40.3 (1947), 129-130.

Steven de Boer, *De Volksche Gedachte: Een onderzoek naar de verwantschap tussen Grootneerlandisme en nationaalsocialisme*. Masterscriptie Geschiedenis, Leiden 2023.

Pieter van Hees, "'Dietsche Orde" (1932-1933) en "Schouw" (1933-1934). Twee tijdschriften van het Dietsch Studentenverbond en het Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond', *Wetenschappelijke Tijdingen* 54.3 (1995), 151-165.

INVENTARIS COLLECTIE HENGEVELD

Alle documenten zijn cahiers geschreven door J.F. Hengeveld, tenzij anders aangegeven.

Doos 1

Geneeskunde (1931-'32?)

- 1) Anatomie (di. 8 uur), met veel tekeningen.
- 2) Vergelijkende Anatomie I, met veel tekeningen. Begint met: vertebrata. Gefolieerd 1-56.
- 3) Bouw en werking van het Uro-genitaalstelsel, met verschillende kleine foto's van anatomische tekeningen uit boeken. Gefolieerd 1-37.
- 4) Anorganische scheikunde: Herhaling (aan twee kanten beschreven). Voorzijde gefolieerd 1-38.
- 5) Organische scheikunde (aan twee kanten beschreven). Voorzijde gefolieerd 81-97. Achterzijde begint met: Evenwichtsreactie's.

Nederlands

Taalgeschiedenis en Taalkunde

- 6) Taalgeschiedenis I: tot 1600 (do. 11 uur). 4-10-1932 t/m 4-4-1933, genummerd §1-36.
- 7) Taalgeschiedenis II: 1600-1800 (do. 11 uur). 1932-'33, genummerd §37-70. Los erin: lege envelop aan J. F. Hengeveld, Weerdsingel O.Z. 83bis, van de Universiteitsbibliotheek Utrecht, 1945, met aantekeningen.
- 8) Taalgeschiedenis III: 1800-1900 (do. 11 uur), genummerd §71-108, in ieder geval periode febr.-maart 1934, met los erin: boekenfolder over woordenboeken.
- 9) Grondbeginselen van de Nederlandsche Taalkunde (do. 10 uur), okt. 1933-mei 1934.
- 10) (Nederlandse) Taalkunde (do. 10 uur). Begint op 17-5-1934; Naamvallen
- 11) (Nederlandse Taalkunde:) Woordbetekenis: Pronomen, Nomen (do. 10 uur / wo. 11-12), 1934-'35. Ten dele gefolieerd 1-35.

Historische grammatica

- 12) (Nederlands:) Historische grammatica, gegeven door De Vooy, 1934-'35, met los tussengevoegd een uitnodiging voor vergadering van de Utrechtsche Gymnasiasten Vereeniging "Ars et Amicitia", 3-4-1944, met een lezing van J.F. Hengeveld over: Marcus Aurelius.
- 13) Historische grammatica II (do. 10 uur), 16 t/m 23 mei 1935.

Letterkunde

- 14) (Nederlands:) Letterkunde IIIa (di. 2 uur / ma. 9.15-10.45), gegeven door Kernkamp. Begint met: 3-10-(1933). Gefolieerd 1-38.
- 15) Nederlandsche Letterkunde IIIb (di. 2 uur), 1933-'34. Begint op: 1-5-1934, eindigt 5-6-1934. Met los erin: vloeipapier van Boekhandel H. de Vroede, Trans 6, Utrecht (waar de meeste cahiers van afkomstig zijn) met kaartje van het centrum van Utrecht (Domplein met tramlijnen), met enige aantekeningen. Gefolieerd 40-52. Behandelt Multatuli tot en met J. van Vloten.
- 16) Letterkunde (Middeleeuws proza) (di. 3 uur), 1933-'34. Begint op: 3-10-1933, eindigt 6-3-1934. los erin: gedrukt blad over een zwemwedstrijd met aantekeningen.
- 17) Litteratuurgeschiedenis (di. 2 uur), 1934-'35. Begint op: 2-10-1934, eindigt op 28-5-1935. Gefolieerd 1-53. Met 2 losse vellen met aantekeningen over de chronologie van de oudste literatuur in het (Middel)Nederlands. Behandelt middeleeuwen tot en met P.C. Hooft.
- 18) Baeto, Geboortklock (wo. 2 uur). Begint op: 4 okt (1933). Over deze werken van P.C. Hooft en Vondel. Los blad over het Dietsche taalgrens in België.
- 19) De Beweging van 1880 (di. 3 uur), met los erin: vloeipapier (zoals bij 15). 8 pp. losse bladen over Nederlandse letterkunde. Derde college is op 16 okt. (1934), de laatste colleges in mei 1935.

Middelnederlands

- 20) Middelnederlandsch lezen I (Bloemlezing Verwijs), 1933-34. Begint op: 4-10-(1933).
- 21) Ferguut (wo. 1 uur), 1934-'35. Colleges van okt. 1934 tot mei 1935.
- 22) Floris ende Blancefloer; aan de hand van de editie van Leendertz, 1912. Aan het einde: Karel ende Elegast; aan de hand van de editie van Bergsma, 1912.
- 23) Arthur en de Graal: moeilijkheden en vraagstukken bij het onderzoek. Los katern van 20 pp. met inleidende verhandelingen over Welshe en Ierse letterkunde.

Gotisch en Oudgermanistiek

- 24) (Gotisch:) Phonetiek (do. 2 uur), 1933-'34. Begint: Inrichting der colleges: Do 2.- voor de eerstejaars Neerlandici: Phonetiek; Gotische klankleer. Do 3.- Gotische spraakkunst. Do 4.- tot de Kerstvakantie: bijzonder onderwerp, na de Kerst: responsie. Aan het einde: volledig bijgeschreven, 2 Febr. 1934.
- 25) Gotiese Klankleer (do. 1 uur). Begint op: 26-1-(1934), eindigt 31-5-(1934) of juni dat jaar.

- 26) Gotisch: Verbum (do. 2 uur), gefolieerd 1-37. 1933-'34 (okt. 1933 t/m jan. 1934).
- 27) Goties: Verbum (do. 2 uur), 1933-'34. Begint op: 8-2-(1934). Gefolieerd 39-78.
- 28) Goties: Nomen (do. 3 uur), 1934-'35. Gefolieerd 1-61. Begint in okt. 1934, eindigt in maart 1935.
- 29) Goties: Pronomen (do. 3 uur), 1934-'35. Gefolieerd 62-81. April-mei 1935.
- 30) Oudgermaanse Litteratuur (do. 4 uur), 1934-'35. Van okt. – dec. 1934. Met 8 losse bladen erin over: Runologie, okt.-dec. (1934).
- 31) Oudgermaansche Cultuur (do. 5 uur). Begint op: 5-10-(1933).

Doos 2

Aantekeningen over personen

- 32) Aantekeningen over Johannes Brugman aan de hand van Willem Moll, *Joannes Brugman en het godsdienstigen leven onzer vaderen in de vijftiende eeuw* (1854).
- 33) Aantekeningen over Godefroith Kurth aan de hand van diens *La Frontière linguistique en Belgique et dans le nord de la France* (1888 e.v.), met los ingelegde bladen, inclusief twee stencils van het Dietsch Studenten Verbond, Afd. Utrecht, 12-10-1932.
- 34) Lezing over P.A. de Génestet, met los ingevoegd briefkaart aan J.F. van Hengeveld, Schoolstraat 6, Utrecht, van de Afdeeling Utrecht der Nederlandsche Christen-Studenten Vereeniging, over een bijeenkomst op 22-1-1934.
- 35) Thomas à Kempis. Aantekeningen aan de hand van J.E.G. de Montmorency, *Thomas à Kempis, his age and book* (1906), met los katern toegevoegd. Genummerd in 267 paragrafen.

Colleges 1940-'42

- 36) Hooft, los katern, begint: 22-1-1940; enige los toegevoegde bladen. Op de achterkant: [Historiografie] gegeven door Brandt (di. 4.25 uur), begint: 22-1-1940.
- 37) Vlaamse literatuur aan de hand van G. Stuiveling en De Vooys, *Schets van de Nederlandse letterkunde*, 1900. Begint: 5-10-1942.
- 38) Van Hamel. Op de kaft staat: '1942?'. Begint op: 26 sept., eindigt op 24 nov. Over de plaats van het Nederlands in het West-Germaans.

Geschiedenis

- 39) Geschiedschrijving (ma. 10 uur), gegeven door: Kernkamp. Begint met: Historiografie.

- 40) Beschavingsgeschiedenis, 17^e eeuw (vr. 10 uur). Tweede college op 12-2-(1934); op 23-11-(1934) de notitie 'K. ziek', waarschijnlijk Kernkamp.
- 41) Schetsen uit de Middeleeuwen I. Begint: (Utrecht onder) Jan van Diest, 1323-'41. Genummerd in 9 hoofdstukken en 326 paragrafen.
- 42) Schetsen uit de Middeleeuwen II (nieuwe bundel). Begint: Een huishouden zonder geld: het Domkapittel ± 1220. Genummerd in 10 hoofdstukken en 369 paragrafen.
- 43) (Middeleeuwse) Geschiedenis, II B, 1345-1404.
- 44) Middeleeuwse geschiedenis deel III, 1404-1465 en 1477(1496)-1506.
- 45) Utrecht onder David van Bourgondië (1456-1496), gegeven door: Enklaar.
- 46) Bisschop David van Bourgondië (1456-1496), gegeven door: Tenhaeff.

- 47) Vaderlandse geschiedenis vanaf 1672 (ma. 11 uur). Begint op: 9-10-1933. Eindigt met stadhouder Willem III (1605-1702). Gefolieerd 1-32.
- 48) Vaderlandse geschiedenis (ma. 11 uur). Begint op: 22-1-[1934]; de laatste jaren van stadhouder Willem III. Eindigt met de jaren 1750.
- 49) Economische geschiedenis van onze Republiek (aan twee kanten beschreven)
- 50) Algemene Geschiedenis (vrij. 11-), met los katern toegevoegd. Begint: Europa na Versailles. 1933 of later.
- 51) Politiek overzicht der wereldgebeurtenissen, met afbeelding van een hamer en sikkel op de voorkant. Over de recente geschiedenis van o.a. USSR, China, Japan, met los ingelegde aantekeningen en twee krantenknipsels, inclusief Algemeen Dagblad: Een staatsgreep in Memel (6 febr. 1932).

Diverse colleges in één cahier

- 52) Herodotus I-4. Versozijde, gepagineerd 1-64: (1) II De Germanen; (6) Gotisch II (Substantiva); (ongenummerd tussen 10 en 11) Kymrische Letterkunde; Arthur (4 pp. doorgekrast); (11-12): 'Noodig voor candidaatsexamen: overzicht van de geschiedenis vanaf 1535 over verschillende tijdvakken een aantal boeken en tijdschriften [...] Heleboel lezen!' Hierna volgen korte stukken over diverse onderwerpen: (13-16) Frankrijk in de 18^e eeuw; (17-21) Economische geschiedenis van onze Republiek; (21-22) Jan de Witt; (23-30) Marnix van St Aldegonde, Van Mander, Hooft; (31-35) Vlaanderen in de 14^e eeuw; (36-44) De Vooy, Historische grammatica (opgepikt) 2^e keer (doorgekrast); (45-54) Phonetiek (phonologie); (55-61) Leeszaal voor Nieuwe Geschiedenis; (61-[69]) Doel van het gildewezen.

- 53) Diverse colleges. Begint met: Academische Willem van Oranje herdenking, 20-2-1933, verslag; diverse colleges, gepagineerd 1-74, bv. Gotisch, Grieks, Nederlandse letterkunde, Geschiedenis, soms doorgekrast, en met notities welke colleges werden gemist.
- 54) Royen (vr. 9 uur). Begint met middeleeuwse geschiedenis; daarna Gotische taalkunde; aan het einde: diverse aantekeningen, o.a. over de USSR.
- 55) Resp. V.G.: Aan de voorkant ([1-4]): Willem van Oranje, Unie van Utrecht, 23-2. Halverwege: De Vooy's, Practicum, 2 pp. Achterkant: A.G.: Frederik Willem IV, 5-2 tot 5-5.

Godsdienstoefeningen

- 56) Godsdienstoefeningen op de maandagmorgens, van 20 maart 1933 tot 1 maart 1935, met bijbellezingen. Los erin: een krantenartikel (A.H. de Hartog, Zondagmorgen: Lijdelijkheid), een los vel met een bijbellezing; stencil van een Bijbelrooster, juni-juli.

Collegedictaten van Guus ten Bosch

- 57) (Gotisch) Responsiecollege van: A.G. van Hamel, deel 1, aan de hand van de Gotische bijbelvertaling. Begint met: Marcus. Gepagineerd 1-41.
- 58) (Gotisch) Responsiecollege van: A.G. van Hamel, deel 2. Begint met: Mattheus XI. Eindigt met: Galaten. Op de versozijde 7 pp. Lucas IV.